

TÜRK-İSLÂM KAYNAKLARINA GÖRE PYTHAGORAS'IN ALTIN MISRALARI

Bekir Karlığa

Klasik İslâm kaynaklarında Pythagoras'a ait olduğu belirtile-
rek adından sık sık söz edilen «el-Zehebiyyât»m gerçekten filozofa
ait olup olmadığı tartışılmıştır.

İslâm kaynakları içinde bu risâleden ilkin söz eden Huneyn
ibn İshâk (809-873) Nevâdir el-Felâsife adlı eserinde Pythagoras'a
ait bir vasiyyetin bulunduğunu ve buna Galenos tarafından «Altın
risâle» anlamına el-Zehebiyyat adının verildiğini belirtmektedir»¹.
Daha sonra İbn el-Nedîm onu şöyle tanıtmaktadır :

«Onun «Zehebiyyât» adıyla tanınan risâleleri vardır. Bu adı al-
masının sebebi Calinos'un (Galenos) saygı gösterip yücelterek
bu risâleyi altınla yazmasıdır»² diyor.

Aynı husus Sicistânî tarafından da sözkonusu edilerek şöyle deniyor :
le deniyor :

«Fazîltli Calinos ona saygı göstererek, sabah-akşam hergün
bu (risâleyi) okumuş»³.

Daha sonraki bir kaynak olan İbn ebi Useybia ise Pythagoras'a at-
fedilen eserlerin isimlerini saydıktan sonra,

«el-Risâlet'ül-Zehebiyye (Altınlı risale) nin bu adı almasının ne-
deni, Calinos'un saygı göstererek ve tazîm ederek altınla yaz-
ması ve hergün onu okuyup, okutmaya devam etmesidir»⁴

diyor. Şu halde bu isim ona başlangıçta değil, daha sonra verilmiş
görünüyor.

1 Huneyn ibn İshâk, Nevâdir el-Felâsife, İbranca baskısı, II, 7. Nakleden Abdurrah-
man Bedevî, el-Hikmet'el-Hâlîde neşri, Mukaddime, 44-45.

2 İbn el-Nedîm, el-Fihrist, s. 245.

3 Sicistânî, Müntehab Sıvân el-Hikme, vr. 27 (15-16).

4 İbn ebi Useybia, Uyûn, I, s. 43 (7-9).

Kitabın muhtevâsı hakkında bilgi veren İbn el Nedîm, «Fisagors'un el-Zehabiyye adlı tavsiyelerini Didokhas Brokles'in (

ديدوكس بروكلس Diadoks Proclus⁵ şerhettiği kitâb, yüz varak civârındadır. Süryanca olup kızı için yazmıştır. Sâbit, ondan üç varak (arapçaya) aktarmış, fakat öldüğü için tamamlayamamıştır»⁶ diyor. Şu halde İbn el-Nedîm'e göre bu tercüme Sâbit İbn Kurra'ya aittir ve eserin aslı da Proklus'un kaleminden çıkmıştır. Bu üç varaklık çeviri, öyle sanıyoruz ki İslâm dünyasında yaygın olan «Zehabiyyât» metnidir. İbn el-Nedîm, hernekadar tercümenin metnini vermiyorsa da ondan sonra gelen kaynaklarda yaklaşık üç varaklık metin yer almaktadır.

Sicistânî üç varak halinde olan bu metni nakletmezden önce Jambliqos'un yorumu olduğunu bildirerek şöyle demektedir :

«Bu metin Enumulikhiss'in (انوملخيس) kitabından (alınmış olup) Fisagors'un el-Zehabiyye diye bilinen eserini açıklamaktadır»⁷ diyor.

Şu halde İslâm Dünyâsında bilinen bu eser Proklus veya Jambliqos tarafından açıklanmış olan metindir.

İbn Miskeveyh ise el-Hikmet'el-Hâlîde (Câvidân Hirad) adlı eserinde bu risâlenin Pythagoras'a ait olduğunu ve Galenos'un bu adı verdiğini bildirmektedir⁸.

Kaynaklarımız içerisinde Pythagoras'a ait en geniş bilgi ve fragment İbn Fâtîk'in eserinde bulunmaktadır. Pythagoras'm hikmetli sözlerini (fragmentlerini) derleyen bu müellif 'Zehabiyyât'ı bu ismi zikretmeden veriyor⁹. Bu durumda akla şöyle bir soru geliyor : Acebâ İbn Fâtîk'in verdiği diğer metinler de Pythagors'a

5 Diadokus Proclus veya Proclus, M. 410 veya 412 yılında doğmuş, 485 yılında ölmüş Yeniplatoncu bir filozoftur.

6 İbn el-Nedîm, a.g.e., s. 252.

7 Sicistânî, a.g.e., vr. 27 (15-16).

8 A. Bedevî, el-Hikmet'el-Hâlîde, s. 225-228. Bu eserin dünya kütüphanelerinde çeşitli nüshaları bulunmaktadır. Paris, N.B. Arap el yazmaları. 3957, Vatikan, Ar. Yz. 408, Leiden Arap. yz. 381, Mısır Dâr'el-Kütüb, 4419, Bodley, Oxford, İstanbul Selimağa 748, Feyzullah Ef. 1587, Ayasofya 1747, 2098, Âşir ef. 286, Hamidiye 1447, Musul 30. 115, Peşâver 746 (Nakleden A. Bedevî, a.g.e., s. 56-57).

9 İbn Fâtîk, Muhtar'el-Hikem, 41^a-47^b.

matûf eserlerden bir kısmının fragmentler halinde tercümesinden mi ibarettir? (Mesela Sicilya Despotuna Mektub, Dindârlığa Dair Bir Eser, Fazîlete Dair Bir Eser). Ne yazık ki bu konuda kesin kaniya varacak belgeler yoktur.

Şehrezûrî de İbn Fâtik'in naklettiği metni aktarmakta fakat bu risâlenin adından hiç söz etmemektedir¹⁰.

Eserin ismini verdiğini söylediğimiz İbn ebi Useybia, ona ait olduğunu belirterek herhangi bir metin vermemekte, sadece İbn Fâtik'ten yaptığı nakillerde aynı şekilde Zehebiyyât'tan pasajlar yer almaktadır¹¹.

Zehebiyyât'ın metnini kaynaklarımızda isim vererek ilk nakledenin Sicistânî olduğunu yukarda belirtmiş, isim vermeden aynı ifadelerin diğer üç kaynaktan da yer aldığını söylemiştik. Bunlardan ayrı olarak Süleymâniye Kütüphanesinde Pythagoras'a ait olduğu belirtilen bazı fragmentlerin yanında bu risâlenin yer aldığı iki manuskri bulunmaktadır¹².

Klasik İslâm kaynaklarına göre, bu eseri bazı müellifler açıklayıp yorumlamışlardır. Yukarda zikrettiğimiz gibi Neoplatonist filozof Diadokus Proclus bunu 100 varak halinde tefsir etmiştir¹³.

Diğer taraftan Jambliqos'un da bu eseri açıkladığı ifâde edilmektedir¹⁴.

İbn ebi Useybia, bu eseri ünlü İslâm filozofu Ahmet ibn Tayyib el-Serahsî'nin açıkladığını bildiriyor¹⁵. Bahis konusu edilen bu açıklamalardan hiçbirinin nüshasına rastlamak mümkün olmamıştır.

10 Şehrezûrî, Nüzhet'el-Ervâh, 44a-51b.

11 İbn ebi Useybia, Uyûn, s. 41-42.

12 Ayasofya, 2822 noda kayıtlı bir nüshada Pythagoras, Sokrates, Platon ve Aristoteles'ten seçilmiş fragmentlerle birlikte, Sicistânî'de yer alan Zehebiyyât'ın metni nakledilmekte ve bu seçmenin Fârâbî tarafından yapıldığı kaydedilmektedir. Yine aynı bölümde 2460 nolu bir manuskride, adı geçen dört filozoftan seçmelerle «Zehebiyyât» risalesi yer almaktadır.

13 Proclus'un Zehebiyyât tefsiri, İbn'ül-Kıftî (İhbâr, 63) tarafından da belirtilmektedir. Kâtip Çelebi de (Keşf, II, 2012) bu eserin ismini verdikten sonra «Eflatûnî Proklus tefsir etmiştir» diyor.

14 Sicistânî, a.g.e., vr. 27 (15-16).

15 İbn ebi Üseybia, a.g.e., I, s. 215. Kâtip Çelebi de Serahsî'nin aynı adı taşıyan bir eserinin ismini vermektedir (Keşf, II, 1470).

Klasik Batı kaynaklarında sözü edilen bu eserin gerçekten Pythagoras'a ait olup olmadığı Batılı düşünürler tarafından tartışılmaktadır¹⁶. Proclus, Pythagoras'ın adını vermeden bu eserden bahsetmektedir¹⁷. Hierocles, bu eserin bir kişi tarafından değil kolektif olarak kaleme alındığını belirtirken¹⁸, Saint Clément ve Stobée onu açıkça Pythagoras'a mal etmektedirler¹⁹. Chryssipe ve Plutarkhos²⁰ aynı eseri birçok yazara mal etmektedirler. Ariën, müellifini belirtmeden bu eserden birçok pasaj aktarmaktadır²¹.

Diogènes Laertius bu eserin adını zikretmemekle beraber, Pythagoras'ın «Kutsal Söylev» adlı bir eseri bulunduğunu bildirmekte ve şu ifadelerle başladığını söylemektedir :

«Hey gençler, bütün bunları sâkin bir rûh ile tazîm ediniz...»²².

Bu eserin kaynaklarımızda sözü edilen el-Zehabiyyât olması kuvvetle muhtemeldir. Nitekim Laertius, bu eserde İslâm kaynaklarında «el-Zehabiyyât» adıyla nakledilen fragmentlerden bir kısmını olduğu gibi, bir kısmını da yaklaşık anlamla nakletmektedir.

Modern araştırmalara gelince, genellikle bu eser günümüz araştırmacıları tarafından ya Lysis'e, ya Philolaus'a, ya Epicharm'e, ya da Empedokles'e mal edilmektedir. Ancak hep bir Pythagorasçı filozofa mai edildiği hemen dikkati çekiyor. Çünkü, konusu, içeriği ve üslûbu itibâriyle bu yazılar, bir Pythagorasçı tarafından kaleme alınmış olduğunu göstermektedir²³.

Mullach'a göre bu eserin üslûbundan, Peleponnes savaşları sırasında (M.Ö. V. yüzyılın sonları) yazılmış olması ihtimâli pek kuvvetlidir. Ve yazarı da Pythagoras değil, Pythagorasçı Archytas'ın çağdaşı olan Tarenta'lı Lysis'tir²⁴. Bernardy bu kanıya iştirak etmezken Tiedeman onu birden fazla yazarın kaleme almış olduğunu

16 E. Chaignet, a.g.e., s. 170, A. Bedevî, el-Hikmet'el-Hâlîde s. 44-45.

17 E. Chaignet, a.g.e., 169.

18 E. Chaignet, a.g.e., 169.

19 E. Chaignet, a.g.e., 169.

20 All. Gell. N. Attie, VI, 2. Consul ad. Apoll. p. 116.

21 Epict., III, 18. E. Chaignet, a.g.e., 169.

22 Laertius, a.g.e., II, 127.

23 E. Chaignet, a.g.e., 170.

24 Mullach, Fragmenta Philosophorum Graecorum, I, p. 193. E. Chaignet, a.g.e., s. 170.

söylemektedir²⁵. E. Zeller ise, «Die Philosophie der Griechen» adlı eserinin ilk baskılarında, ahlâkî öğütler manzûmesinden ibâret olan bu fragmentlerin dilden dile aktarılarak Pythagoras'a ait olduğunun söylendiğini belirtirken, adı geçen eserin daha sonraki baskılarında Altın Mısralarm, değişik yerlerden alınmış fragmentlerin yanyana getirilmesinden oluştuğunu, bir kısmının Empedokles'ten alındığını, bir kısmının Pythagorasçılarm tarikata girerken yaptıkları yemin-den ibâret olduğunu belirtmektedir²⁶.

A. Nauck, bu eserin üslûbundaki klasik ifâdelerden Jambliqos devrine kadar (M. 230-325) indiğini belirtirken Zeller bu iddianın yersiz olduğunu söylemektedir. Zira eserde yer alan bazı ifâde ve deyimler Jamblique devrinden çok öncelere aittir. E. Zeller'e göre M.Ö. I. yüzyılda yazılmış olması muhtemeldir²⁷.

A. Delatte ise «Altın Mısralar» başlıklı bu fragmentlerin Athenaus (M. 200 yılları civarı) tarafından bilinmekte olduğunu ifâde ederek, Nauck'un görüşünü çürütmektedir. Ona göre eserin baş tarafında yer alan ahlâkî öğütler, Hieronimus, Chrysippus, Philolaus'un görüşleriyle, Aristoteles'in Eudymos Ahlâkında yer alan öğütlere tamamen uymaktadır. Hayat karşısındaki kötümser tavır orfik anlayışla, Empedokles'in görüşlerine çok benzer. Bu nedenle eserin daha önceki zamanlara ait olması gerekir²⁸. E. Zeller de aynı hususlara temas ederek bu eserin bazı kısımlarının Aristoxén'in «Pythagorasçı Sözler» adlı parçasından, diğer bir kısmının da Aullus Gellus'un, «Noctes Atticae» adlı eserinin 2-12. fragmentlerinden alınmış olduğunu bildirmektedir²⁹.

E. Chaignet bu eserin filozofun kaleminden çıkması ihtimâlinin

25 Theol. Arith. Conf. Fabricius, ad. Sext. Empricus Adv. Muth I, 302, E. Chaignet, a.g.e., s. 170.

26 E. Zeller, Die Philosophia Griechen I, p. 269, 1856. E. Zeller bu kanaatını A. Nauck'un yazdığı Jamblique'in de Vita Pythagorea adlı eserin takdim kısmında (p. 199, 1884 baskısı) verilen detayb bilgilere dayandırmaktadır.

27 A. Nauck, de Vita Pythagorea, Jamblique, 1884, p. 199, E. Zeller, a.g.e., I, 269, 1856 baskısı.

28 A. Delatte, Etude Sur la Littérature Pythagoricienne, Paris 1915 nakleden, A. Bedevî, a.g.e., Mukaddime, 47-48.

29 E. Zeller, a.g.e., I, p. 269.

azlığını, fakat onun etkisiyle kaleme alınmış olup M.Ö. V. yüzyıla kadar çıkarılabileceğini ifade etmektedir³⁰.

Şu halde bu eser, doğrudan doğruya Pythagoras'a ait olmasa bile, ona çok yakın veya daha sonraki zamanlarda bir Pythagorasçı veya birden fazla Pythagorasçılar tarafından kaleme alınmış veya derlenmiştir. Filozofun kendi kaleminden çıkmış olmasa bile, Pythagorasçı geleneği yansıttığı ve herşeyi ile Pythagorasçılık akımına ait olduğu kesinlik kazanıyor.

Bilindiği gibi bu eser M. VIII. yüzyıldan sonra Arapçaya çevrilmiştir. Arapçaya çevrildiği tarihi kesin olarak tesbît etmek imkânsız gibi görünüyor. Çevirenin hakkında da malûmâtımız yoktur. Sadece Ibn el-Nedîm bu eserin Sâbit tarafından Arapçaya çevirildiğini bildirmekte³¹ fakat bu zâtın kimliği hakkında başka bir malûmât vermemektedir. Ünlü mütercim Sâbit İbn Kurra olması (Öl. M. 901) muhtemel görünüyor ise de, Sâbit İbn Kurra'nın tercüme ettiği eserlerin ismini verirken, Ibn'el-Nedîm ve diğer İslâm müellifleri böyle bir eserden söz etmemektedirler. Şayet eldeki tercüme Sâbit'e atfedilen eser ise bu, Pythagoras'm eseri değil, Pythagoras'm Altınlı (risâle) adlı tavsiyelerini Diadoks Proclus'un tefsiridir. Ve bunun orijinali yüz varak olup sadece 3 varak arapçaya tercüme edilmiştir³². Bugün bulunan arapça metin de üç varak civârındadır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, burada yer alan fragmentler, klâsik kaynaklardan bazılarında (Hiereonymos, Stobeeé, Diogénes Laertius, Porphyrius, Jamblique gibi) kısmen saklanmıştır. Bu kaynaklarda mevcut parçalar bizim karşılaştırmamızın dipnotunda gösterilmektedir.

Bildiğimiz kadarıyla bu eser ilkin Elichmann tarafından M. 1604 yılında Platon'a atfedilen «Luğaz-ı Kâbıs» adlı eser ile birlikte yayınlanmıştır. Elichmann'ın yayınladığı bu metin, ünlü filozof İbn Miskevayh'in «ei-Hikmet'el-Hâlîde» adlı eserinin içerisinde yer alan

30 E. Chaignet, a.g.e., p. 6 ve 170.

31 İbn el-Nedîm, a.g.e., s. 245.

32 İbn el-Nedîm, a.g.e., s. 252.

«Fisagors'un Altından Tavsiyeleri» başlıklı bölümdür³³. René Basset'in ifadesine göre Leiden'de basılmış olan bu taş baskı nüshada «Zehebiyyât» ın Arapça dışında Lâtince ve Yunanca tercümeleri de bulunmaktadır³⁴. Ancak bu neşirdeki Lâtince ve Yunanca metinlerin Arapça metnin mi tercümesi olduğu, yoksa orijinal bir metin mi olduğu açıklanmamaktadır.

Bu eserin Batı dillerinde birçok neşir ve tercümesi yapılmıştır³⁵. Bizim karşılaştığımız metin Jean Voilquin tarafından aktarılan ve Mario Meunier'e ait olduğu belirtilen çeviridir. Jean Voilquin'in ifadesine göre, bu metinde Hiérocles'in açıklaması da yer almaktadır³⁶. Ayrıca Lefèvre çevirisi ile de karşılaştırdık³⁷.

33 Abrurrahman Bedevî, a.g.e., Mukaddime : s. 44-45, A. İzzet, İbn Miskeveyh, s. 180. A. Bedevî Lugaz-ı Kâbis adlı eserin Platon'a at olmadığını belirtmektedir. Elichmann'ın «Arap ve Fars Edebiyatı» adı altında neşrettiği eserin de İbn Miskeveyh'in «el-Hikmet'el-Hâlide» adlı eseri olduğunu ifade etmektedir.

34 René Basset, Le Tableau de Cébès, p. 59-60, Alger, 1898.

35 «el-Zehebiyyât» üzerinde yapılan çalışmalar ve Batı dillerindeki çevirileri şunlardır: J. Pomotow, Poetae Lyrici Graeci Minores, 1885. Anthologiae, ed. E. Diehl, Lipsiae 1923. Poètes Moralistes de la Grece, Note et traduct. par Guigniant, Paris 1892. Goldene Sprüche Deutsch, V. W. Binder Leipzig 1910. The Enchiridion of Epictetus and the Golden Verses of Pythagoras, transi. by. Th. Taylor London 1881. The Golden Verses of Pyth. transi. With. Notes by E.A.E. London 1894. 1 Versi Aurei I Simboli, le Lettre Versi di G. Pesenti, Lanciane 1913. The Golden Verses of Pyth. transi. by. Fabre d'olivét, done into English by. N.L. Redfield, London 1917. Les Vers d'Or et le Commentaire d'Hiérocles sur les Vers d'or de Pyth. Trad. Prolag. notes par Mario Meunier, Paris 1925. Die Golden Versen des Pyth. A. Fabre d'olivét, Herg von Bar. Wolf, München 1926. Les Vers d'or Pythagoriciens, van der Horst, Leiden 1932. Nakleden A. Bedevî, a.g.e., mukaddime, 47.

36 Jean Voilquin, a.g.e. 41-43, ayrıca 228, 20 nolu dipnot.

37 Les Vers Dore's Attribuée a Pythagore Alfred Fouillée, Extraits des Grands Philosophes, p. 31-32, Paris 1924.

el-ZEHİBİYÂT

- 1^a. «Demiş ki, sana ilk önce tavsiye edeceğim şey, Allah'a ve kendilerine ölüm sirâyet etmeyen velilerine saygı gösterip, kanunun (şeriatın) gerektirdiği şekilde onlara hürmet etmen ve yeminini yerine getirmendir»¹.
- 2^a. «Sonra yeryüzünün imarçılarına (yeryüzünde ömür sürenlere) saygı göstermeni tavsiye ederim. Onlara kanunun (şeriatın) gerektirdiği şekilde saygı gösterirsin. Ve sana geçmişlerine ve akrabana saygı göstermeni tavsiye ederim».
- 3^a. «Sonra onun (Tanrının) yollarına yardımcı olan ilâhî (kişiler) için de bu hususa riâyet etmeni sana tavsiye ederim».

LES VERS D'OR

- 1^b. «Her şeyden önce tanrılara, onlara izâfe edilen sıraya (itibara) göre saygı göster. Sözlerine hürmet et»².
- 2^b. «Yüce kahramanları (asileri) ve toprak altına girmiş (ölmüş) rûhları tebçil et. Bunu kanunların öngördüğü biçimde yerine getireceksin. Aynı şekilde anne-babanı ve sana yakın olanları da tebçil et»³.
- 3^b.

1 Zehebiyyât, Süleymâniye Ayasofya Bölümü, No : 2822, 260 (4-6), Sicistânî, Muntahab sıvân el-Hikme, vr. 27 (17-19), İbn Miskeveyh, el-Hikmet el-Hâlide, s. 225 (13-14).

2 E. Chaignet bu fragmenti şöyle çevirmektedir : «Her şeyden önce tanrılara, kahramanlara, insanlarla tanrılar arasında aracı olan varlıklara saygı göster (tap). Duanda onlardan hiç bir şey isteme. Çünkü sen kendiliğinden bilemezsin, senin için iyi olan şeyi yalnızca onlar bilirler». E. Chaignet, Pythagore et la Philosophie Pythagoricienne, p. 147-148. J. Voilquin, Les Penseurs de la Grece, p. 41. Bu fragment Diogenes Laertius'ta şu şekilde yer almaktadır : «Tanrılara gösterilen saygının kahramanlara da gösterilmesi gerekir. Fakat tanrılara sözle, saygıyla çok ibâdet etmek gerekir». D. Laertius, II, 136.

3 Bu fragment Chaignet tarafından şöyle çevirimiştir : «Yemin ederek Tanrıya saygı göster. Dinsel ödevlerin ritmik kurallarını tam bir dikkat ile yerine getir. Babanı, anneni ve atalarımı tebçil et». E. Chaignet, a.g.e., p. 148. Aynı ifadeler D. Laertius'ta (II, p. 136) ve Jambliqos'ta da görülmektedir.

4 Bu fragment Batı kaynaklarında bulunmamaktadır.

- 4^a. «Sonra, diğer insanlardan en faziletli olanı, faziletinden (dolayı) dost edinmeni ve onlara faydaya vesile olan söz ve hareketlerinde yumuşak davranmanı tavsiye ederim».
- 5^a. İmkânın olduğu müddetçe bir arkadaşının yaptığı yanlış (sürçme) yüzünden katiyyen onunla arayı bozma. Kaldı ki imkân, zarurete çok yakındır»⁶.
- 6^a. «Sonra şu sayacağım şeylerden kendi nefsinı korumaya alıştırmak gerekir: Önce karnını, (cinsel) organını, uykunu ve öfkeni (kontrol) etmen gerekir».
- 7^a. «Yalnız başına da olsan, başka birisiyle birlikte de (olsan) her zaman kötü işler işlemekten sakın».
- 4^b. «Bunun dışındakilerden de özellikle faziletli olanlarla dostluk et. Sözlere yumuşaklıkla kes. Ve faydalı hareketlerin karşısına çıkma»⁵.
- 5^b. «Basit bir hatâ için bir dosta kin beslemeye kalkma. Bu, senin iktidarının hududu içerisinde. Zira, imkân zaruretin yanında bulunur».
- 6^b. «Yukarıdaki kurallara iyice nüfûz et (kendini alıştıır). Fakat birinci derecede, arzularına, şehvetlerine, uykuna, ihtirâslarına ve kızgınlığına (hiddetine) hâ kim olmaya çalış»⁷.
- 7^b. «İster yalnız ol, ister başkasıyla birlikte (iştirâk halinde) utanılacak hiç bir hareketi işleme».

5 Bu fragment; E. Chaignet tarafından şu şekilde tercüme edilmiştir: «Namuslu (iyi ahlâklı) insanları sev, kötülere kin besleme. Dost, bir başka kendindir. Onu bir Tanrı gibi tazim etmek gerekir. Dostluk, âhengin eşitliğidir». E. Chaignet, a.g.e., p. 148, D. Laertius, a.g.e., II, p. 128.

6 Zehebiyyât, 260^a (11)-260^b (1-27), Sicistânî, a.g.e., vr. 27 (3-4). Bu fragment İbn Fâtîk'te şu şekildedir: «Arkadaşların ne zaman sana (karşı) bata ederse, ona katlanmayı ve onu bağışlamayı kendine kolaylaştır». (İbn Fâtîk a.g.e., vr. 44^b (6-7) Şehrezûrî, a.g.e., vr. 48^b (1). İbn. Miskeveyh, a.g.e., s. 225 (19-20).

7 E. Chaignet, a.g.e., 148 bu fragmenti şöyle çevirmektedir: «İhtiyaçlarını düzene koy, ihtirâslarına hâkim ol», D. Laertius, II, p. 133; J. Voilquin, a.g.e., p. 41.

- 8^a. «Kendi (nefsi)nden utanman, başka herkesten utanmandan çok (fazla) olsun.
- 8^b. «Her şeyin üstünde (biz-zat) kendine saygı göster»⁸.
- 9^a. «Sonra kendini sözlerinde ve işlerinde insâflı (ölçülü) olmaya alıştırmaman gerekir».
- 9^b. «Bundan sonra fiillerinde ve sözlerinde kendini adâleti uygulamaya alıştır.
- 10^a. «İyice araştırmadan kendini, hiç bir şeyi işlemeye sevketme».
- 10^b. «Asla düşüncesiz bir şekilde hareket etmemeyi öğren».
- 11^a. «Bil ki, ölüm imkânsız tüm insanlara gelecektir».
- 11^b. «Bil ki ölüm, herkes için tercihi bulunmayan bir kâ-nundur»⁹.
- 12^a. «Mala gelince, ondaki isteğin (kasdın) bir durumda kazanmak, bir durumda harcamak olsun»¹⁰.
- 12^b. «Servetin kazanılmasına olduğu kadar bunların (bir anda) kaybolmasına da kendini alıştır»¹¹.
- 13^a. «Semâvî sebeplerle insanların uğradığı eziyyet verici (belâlardan) senin başına gelenlere kızmadan ve pişman olmadan sabret.
- 13^b. «Fânilerin tahammül ettikleri ıstıraplar arasında sana düşen paya kendini aşağılatmadan tahammül et ve kuvvetlerinin ölçü-

8 J. Voilquin, p. 41. Bu fragment D. Laertius'ta (II, 132) «Kendi kendine saygı göster» şeklindedir. E. Chaignet, a.g.e., p. 148.

9 Voilquin, a.g.e., p. 41, E. Chaignet bu fragmenti şöyle tercüme etmektedir: «Ölümün doğuştan ve toplu bir kader olduğu düşüncesine kendini alıştır».

10 Sicistânî, a.g.e., vr. 28 (10-11), Zehebiyyât, vr. 261^a (1-2), İbn Miskeveyh, a.g.e., 226 (8). Bu fragment İbn Fâtik'te (42^a-2) biraz değişik: «Maldan maksadın halâlmından kazanmak ve onu aynı biçimde harcamak olsun». Diğer iki kaynakta da aynı şekildedir. Şeh-rezûrî, 45^b (4-5), İbn abi Useybia, Uyûn, s. 41 (13-14).

11 J. Voilquin, a.g.e., p. 41, bu fragmenti E. Chaignet (149) şöyle çevirmektedir: «Zenginliği ne fazla, ne de çok az hesap et». Aynı fragment Jambliqos'da da vardır (174).

Hatta gücünün yettiği nisbette onları idâre etmeyi kasdet»¹².

sünde onu (ıstırabını) dindirmeye gayret et»¹³.

14^a. «İyi bilmen gerekir ki; insanlardan iyilerin (başına gelen) bu şeyler (belâ) pek çok değildir».

14^b. «Şunu iyice kendine telkin et ki, şerefli insana ârız olan ıstıraplar pek öyle fazla değildir»¹⁴.

15^a. «İnsanların İyi-kötü bir çok sözlerini işitirsen bundan dolayı kızma. Ve onları dinlemekten kaçınmaya çalışma».

15^b. «İnsanların kulağına çalınan bir sürü iyi ve kötü söz senin tüylerini ürpertmesin. Ve onları işitmekten kaçınmaya yeltenme».

16^a. «Şayet bir yalan işitirsen kendini ona (yalana) sabretmeye alıştır».

16^b. «Bir yalanın söylendiğine muttâl olursan sükûnetini koru».

17^a. «Yaptığın bütün işlerinde sana söyleyeceğim, şu (şeye) göre hareket et : Hiç kimse - ne sözle, ne de fiille - seni güzel olmayan (şeyi) yapmaya sevketmesin. Ne de seni ondan geri çevirsin».

17^b. «Şartlar ne olursa olsun riâyet etmen gereken bir hususu sana söylemek isterim : Hiç kimse söz veya fiilliyile seni gerçek tabiatına aykırı iş veya söze sevketmesin»¹⁵.

12 Sicistânî, a.g.e., vr. 28 (10-12), Zehebiyyât, vr. 261^a (2-5), İbn Mskeveyh, a.g.e., s. 226 (9-10). Burada fragmentin baş tarafı şu şekildedir : «Semavî sebeplerle vesîlc olan nedenlerden insanların başına gelen (şeylere) kızmadan sabret...».

13 Jean Voilquin, a.g.e., p. 41. Bu fragment diğer Batı kaynaklarında yoktur. Ancak, D. Laertius'ta buna yakın olarak şu ifade yer almaktadır : «Şehveti (arzuyu) tahrik eden her şeyi yapmaktan kendini muhafaza et». D. Laertius, a.g.e., II, VIII.

14 Jean Voilquin, a.g.e., 41, E. Chaignet bu faragmenti şöyle çevirmektedir : «Allahım seni çarptırdığı ıstıraplardan sana düşene tahammül etmeyi öğren». a.g.e., 149, Jambliqos, 174.

15 J. Voilquin, a.g.e., 41, bu fragmenti E. Chaignet (148) şu şekilde tercüme etmektedir : «Kendine karşı aşağılanmaya razı olduğun takdirde ancak, şehvaniyeti tat».

- 24^a. «İki elindeki (şeylerin) değerini bilmeyen kimsele-
rin yerine (geçip) tüketici
olma».
- 24^b. «Şereften nasibini almamış
kimse gibi gereksiz harca-
madan kaçın».
- 25^a. «Cimri de olma ki özgür-
lükten (dışarı) çıkarsın.
Bütün işlerde en iyi olan,
orta yoldur».
- 25^b. «Bilâkis hürriyeti ve bü-
tünüyle mükemmel olan
tedbiri uygula».
- 26^a. «Yaptığın şey sana zarar
verecek (şey) olmasın.
Yapmadan evvel düşünce-
yi (iyi) kullan.
- 26^b. «Gerçek tabiatına zarar
vermeyi yap. Ve hareket
etmeden önce düşün»¹⁷.
- 27^a. «Gündüz yapmış olduğun
işlerin (hareketlerin) her
birini gözden geçirmeden
önce sakın gözünü uykuya
daldırma»¹⁸.
- 27^b. «Günlük idrâkini kontrol-
den geçirmeden önce, bit-
kin gözlerini uykunun isti-
lâsına bırakma»¹⁹.
- 28^a. «Üçünü birleştir... Eğer
yanılmış isen, yanıldığın
şeyde, yanıldığın yerde;
(ayrıca) yaptığın şeyde;
yapman gereken durumda
(noktada) durur ve onu
yapmazsın»²⁰.
- 28^b. «Nerede yanıldım? Ne
yaptım? Vazifelerimin han-
gisinde kusurum oldu?».

17 J. Voilquin, a.g.e., 42. Bu faragmenti E. Chaignet şu şekilde çevirmektedir: «Hareket etmeden önce iyice düşün». a.g.e., 149, Jambliqos, 174.

18 Sicistânî, a.g.e., vr. 29 (4-5), Zehebiyyât, vr. 262^a (5-7), İbn Miskeveyh, a.g.e., s. 227 (10-11), İbn Fâtik, a.g.e., vr. 43^a (2), Şehrezûrî, vr. 46^b (11-13).

19 J. Voilquin, a.g.e., p. 42, E. Chaignet, a.g.e., p. 149. Bu fragmenti şöyle çevirmektedir: «Her akşam, sen kendini uykuya daldırmadan önce idrâk imtihanını yap». Jambliqos'ta da (174) aynı şekildedir.

20 Sicistânî, a.g.e., vr. 29 (6-8), Zehebiyyat, vr. 262^b (7-10), İbn Miskeveyh, a.g.e., s. 227 (11-13). Bu fragment Sicistânî'de ve İbn Miskeveyh'te biraz değişiktir: «Uykudan önce gerekeni aştığın yerde, eğer bunu yapmışsan durursun. Yaptığın, yapman gerektiği halde yapmadığın yerlerde (durursun). İbn Fâtik, a.g.e., vr. 43^b (3-6), Şehrezûrî a.g.e., vr. 46^b (13-15).

- 29^a. «Buna (gözden geçirmeye) ilk yaptığın şeyden başla. Ve soruşturmayı (araştırmayı) yaptıklarının sonuna kadar güzelce devâmettir».
- 29^b. «Bütün bir sene boyunca bu soruları kendine tekrar tekrar sor»²¹.
- 30^a. «Ne zaman hoş karşılanmayan (kötü) bir şey yaparsan bu, seni korkutsun».
- 30^b. «Ve nihâyet davranışın kötü ise kendini sorumlu tut».
- 31^a. «Ne zaman da hoş karşılanacak (iyi) bir şey yaparsan, bu seni sevindirsin. Sevgini de buna yönelt. Çünkü bu sana, seni ilâhî faziletlere yükseltecek (şeyleri) hazırlar. Yani hiç kesilmeyen (yok olmayan) dörtlü kaynağı bizim nefsimize vermiş olan (ilâhî) fazîlete»²².
- 31^b. «Aksi takdirde gerçek zevke eriş. Gayret göstermen lâzım gelen ve üzerinde titizlikle durman gereken şey işte budur. İçten bağlanman gereken işte bu. Bu çaba seni ilâhî hikmetin yoluna sevkeder. Bu hususta ebedî tabiatın dörtlü kuralını bize veren (zât) üzerine yemîn ederim»²³.
- 32^a. «Ne zaman her hangi bir işe tevessül edersen, onda başarılı (olman) için Rabbine yalvarmaya başla. (yalvararak başla.)».
- 32^b. «Şu halde, iyiliğe yönelmek için tanrılardan yardım diledikten sonra işe giriş»²⁴.

21 J. Volquin, a.g.e., p. 42, E. Chaignet bu fragmenti şu şekilde tercüme etmektedir: «Hatalarım kendi yüzüne vur ve kendini sorguya çek». a.g.e., p. 149, Jambliqos, a.g.e., p. 174.

22 Sicistânî, a.g.e., vr. 29 (9-12), Zebebiyyât, 262^b (1-4), İbn Miskeveyh, bu fragmentin baş tarafım şu şekilde kaydetmektedir: Hoşlanılacak bir şey yaparsan bu seni sevindirsin. Bunun üzerinde titiz ol ve devam et, bütün gücünü buna sarfet. Çünkü bu sana, seni ilâhî fazîlete yükseltecek şeyi hazırlar». a.g.e., 227 (14-17), İbn Fâtik, a.g.e., vr. 43^b (7-10), şehrezûrî, vr. 47^a (1-3).

23 J. Volquin, a.g.e., 42. E. Chaignet (a.g.e., 149 bu fragmenti şöylece çevirmektedir. «Yapmış olduğun iyilikten dolayı sevinç duy» Jambliqos, a.g.e., 174.

24 J. Volquin, a.g.e., 42. E. Chaignet (a.g.e., 149) bu fragmentin baş tarafım vermektedir: «Her sabah kendini çalışmaya vermezden önce dua (ibadet) et». Jambliqos a.g.e., 174.

- 33^a. «Eğer sen bu vasiyyetlere bağlı kalırsan (uyarsan) Allahın ve evliyâsının tedbîri ile, teker teker kimisi yok olan, kimisi sâbit olan biz insan toplulukları (hakkın) da cereyan eden işin derinliğine (özüne) vâkîf olursun».
- 34^a. «Ve bir misal üzere her şeyde tabiatın akışının miktarını (değerini) öğrenirsin. Ta ki istenmemesi gerekini istemeyesin. Ve hiç bir iş senin aleyhinde (cereyan) etmesin».
- 35^a. «Ve bilirsin ki; insanlar kendileri için yine kendi irâdeleri ile seçtikleri şeyde ciddî (davranışları) çok zor olduğundan, iyiliklere koyulduklarında onun üzerinde duramazlar. Çarpıtıldıkları şeyleri kendileri için sayıp (dökemezler). Çünkü insanlardan pek azında kendi nefsinin kötülüklerden kurtarmak (fırsatı) hazırlanır»²⁵.
- 36^a. «Bundan ne ile denenirlerse, işte bu kalblerinde ve zihinlerinde tesir eder. On-
- 33^b. «Şayet bu prensiplere riayet edersen ölümlü ve ölümsüz tanrıların esasını, bütün şeylerin farklarını ve bunları birbirine bağlayan bağları anlayacaksın».
- 34^b. «Aynı şekilde sana müsaâde edilen şeyin sınırlarını ve bizzat hemcinslerinin bünyesini bileceksin. Böylece ümidin dışında olanı ummayacaksın. Ve senin için hiç bir şey gizli kalmayacak».
- 35^b. «Kezâ, meydana getirdikleri kötülüklerle bizzat mâruz kalan insanları ve onların sefâletini ve çok yakınlarında olmasına rağmen iyilikleri, ne görerek, ne de duyarak kavramaktan yoksun olanları göreceksin ki bunların pek azı felâketlere katlanmasını bilir».
- 36^b. «Ölümlülerin kafasını rahatsız eden işte bu kader, onları sonsuz ıstıraplara

25 Sicistânî, vr. 29 (16-19), Zehebiyyât, vr. 262^a (1-5). İbn Miskeveyh, a.g.e., s. 228 (2-5). Ancak bu fragmentin ifâdeleri her kaynakta bazı imlâ farklılığına uğramış bulunmaktadır.

lar o zaman kötülükte, değişik yönlerde ve değişik hallerde, değişik vakitlerde çıkmış (akmış) su gibidirler»²⁶.

37^a. «Böyledir, zira tabiat için lâzım olan şey, o farkına varmadan bunun pisliği ile yenilir. Halbuki, ona yardımcı olmayıp ona boyun eğmiş gibi göstererek kaçmak gerekir»²⁷.

38^a. «Ey gerçekten hayatı bahşeden baba (tanrı) diyorum ki sen; onlara verdiğin sükûneti kendilerine gösterecek olursan, onlardan bir çok belâları defetmeye kâdîrsin»²⁸.

39^a. «Fakat sen ey insan; insanda ilâhî bir cins bulunduğundan yiğit olman gerekir. İlâhî tabiat onu herşeye vâkıf olmaya sevkedir. Öyle ki, şayet sen ondan bir pay alırsan ve sana işâret edilen şeye uyarak nefsinin bu pisliklerden

maruz kılarak bilyeler gibi şuradan oraya yuvarlar».

37^b. «Gerçekten elem verici arkadaş olan ayrılık (mitolojik nifâk) farkedilmeden kendilerini rahatsız eder. Doğuştan gelen bu ayrılığı tahrikten kaçınmak ve ondan vazgeçerek engel olmak gerekir».

38^b. «Evensel Baba Zeus! eğer sen ölümlülerin hangi yarıtanrıya itaat edeceğini belirtirsen, insanların üstünden iyiyi kötüden hemen kurtarırısın».

39^b. Ölümlüler, ilâhî soydan olduğuna ve kutsal tabiat onlara sırlarını açıklayıp göstereceğine göre sen emin olmalısın. Eğer sen ondan nasibini alırsan benim düzenimi müşâhede edersin. Ve bu tedavinin

26 Sicistânî, a.g.e., vr. 29 (19-21), İbn Miskeveyh, s. 228 (5-7) in değişik nüshalarında bu fragment farklı ifadelerle yer almaktadır. Nitekim, Vatikan nüshasında Sicistânî'nin ifadesinin aynı yer alırken matbu nüshada biraz daha değişik bir imlâ yer almaktadır.

27 Sicistânî, a.g.e., vr. 29 (2)-30 (1), Zehebiyyât, vr. 263^a (21-23), İbn Miskeveyh, a.g.e., s. 228 (8-9), bu fragmenti yukarıda olduğu gibi nakledeirken, Sicistânî şu şekilde kaydetmektedir. «Çünkü fitrat için lâzım olan durum, onun korkusuyla sağlanır, fakat o, bunun farkında değildir», Bu fragmentten bu şekliyle anlam çıkmamaktadır.

28 Sicistânî, a.g.e., vr. 30 (1-3), İbn Miskeveyh, a.g.e., s. 228 (10-12), bu fragment Zehebiyyât'ta vr. 263^a (9-11) «ey hayat bahşeden Tanrımız...» biçiminde başlamaktadır.

ve karışık şeylerden arıtırsan sapasağlam olarak kurtulursun»²⁹.

40^a. «Fakat zikrettiğimiz yiyeceklerden (karnını) doyur. Ve onun için imtihanını rûhun arınması şeklinde yap. Rûhunun bedeninden bağını çöz. üzerinde bulunduğu şeyin herbirini insanlara bildir. Bunun üzerindeki gözcülük (eden) değerleri sağlam arınma üzerine kur»³⁰.

41^a. «Sen o takdirde bu bedenden ayrılırsan, havada tek başına kalırsın ve (gökte yüzen) birisi olursun. Bir daha insanlığa dönmezsin ve ölümlü de olmazsın. Vesselâm»³¹.

sağladığı erdem ile, rûhunu bu endişelerden kurtarırsın».

40^b. «Kezâ söylemiş olduğumuz yiyeceklerden kendini alıkoym. Ayrıca kılavuzların en iyisi olan düşünceni en yüksek biçimde terbiye et. Muhâkeme (kabiliyyetini) vücuttan ayrılan rûhunun kurtuluşu esnasındaki arınma ve temizlenme vaktinde iyi kullan».

41^b. «Şayet esirin (aithera) özgür yüceliklerine kanatlanmak için kendi bedenini terk edersen, ölümsüz (ebedî) ve bozulmaz (yokolmayan) bir tanrı olursun. Ve ölüme mahkûm olmaktan (tamamen) kurtulursun»³².

29 Sicistânî, a.g.e., vr. 30 (3-6) Zehebiyyât, vr. 263^b (1-5), İbn Miskeveyh, a.g.e., s. 228 (11-15). Bu fragment Zehebiyyât'ta biraz istinsâh değişikliğine uğramış bulunuyor. «Fakat ey insan, sen ilâhî cinstensin...».

30 Sicistânî, vr. 30 (7-9), Zehebiyyât vr. 263^b (5-8), Ancak burada fragmentin son kısmı «bunun üzerindeki gözcülük (eden) değerleri sağlam arınma üzerine kur» yoktur.

31 Sicistânî, a.g.e., vr. 30 (9-11), Zehebiyyât, vr. 263^b (8-11), İbn Miskeveyh, s. 228 (18-19), el-Bîrunî, Tabkik, Mâ'lî'l-Hind (s. 64) de bu fragmentin anlamını ifade eden metni kendi üslûbu ile vermektedir. Aynı metodu takip eden Şehristânî'de (II, s. 82) bu fragmentin anlamını kendi ifadesiyle vermektedir. Ancak muhtevâ aynıdır. İhvân el-Safâ Risâieleri ise baş tarafa, «ey Diyocanes eğer sana dediğimi yaparsan» biçiminde bir giriş eklemekte ve aynı fragmenti vermektedir (İhvân el-Safâ, Resâil, I, s. 138). Aynı fragment, Şehrezûrî'de de orijinal biçimde yer almaktadır. Şehrezûrî, a.g.e., vr. 47^b (1-2). Aynı ifade Sicistânî'de iki kez geçmektedir.

32 J. Violquin, a.g.e., 43. Bu fragmenti E. Chaignet (a.g.e., 150), Chalciide'den (229) naklen şu şekilde Fransızcaya çevirmiştir: «Eğer sen bu kurallara riayet edecek olursan, bedeninde hapis olarak bulunan rûhunu ölüm, bedeninin zindanından kurtaracak, sen insanlıktan sıyrılarak bir Tanrı olacaksın. «Bu fragmentin aslı D. Laertius'ta biraz değişik biçimde fakat yaklaşık anlamla yer almaktadır (D. Laertius, a.g.e., II, 135, L. VII) Lefèvre'de yaklaşık aynı anlamda Fransızcaya çevirmiştir. (Alfred Fouillée, Extraits des Grands Philosophes, p. 29-31).

